

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

«До захисту допущено»
Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.

_____ Лариса ГРИЦЕНКО
«__» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми Державні та місцеві фінанси

на тему:
Роль державного бюджету в фінансовому забезпеченні
економічного і соціального відновлення України

Здобувачки групи Фз-01с Нагорна Діана Володимирівна

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ Діана НАГОРНА

Керівник к.е.н., доц.

_____ Світлана ПОХИЛЬКО

Суми 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри, д.е.н., проф.
Лариса ГРИЦЕНКО

_____ (підпис)

«___» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувачки групи Фз-01с інституту бізнесу, економіки та менеджменту спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Нагорної Діани Володимирівни

Тема роботи: Роль державного бюджету в фінансовому забезпеченні економічного і соціального відновлення України

Затверджено наказом по СумДУ №0569-VI від «22» травня 2024 р.

Термін здачі здобувачкою завершеної роботи «29» травня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали державної статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

- дослідити сутність та зміст державного бюджету та його складових;
- розглянути роль державного бюджету в фінансовому забезпеченні економічного і соціального відновлення України в контексті війни;
- проаналізувати динаміку показників виконання Державного бюджету України;
- оцінити збалансованість доходів та видатків державного бюджету;
- дослідити структуру державного бюджету;
- запропонувати рекомендації щодо економічного і соціального відновлення України.

Дата видачі завдання: «29» січня 2024 р.

Керівник к.е.н., доц Світлана ПОХИЛЬКО _____

Завдання прийнято до виконання «29» січня 2024 р. Діана НАГОРНА _____

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

на тему:

Роль державного бюджету в фінансовому забезпеченні

економічного і соціального відновлення України

Нагорної Діани Володимирівни

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 28 сторінках, з яких список використаних джерел із 35 найменувань. Робота містить 3 таблиці, 4 рисунки, а також 2 додатки.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Аналіз виконання державного бюджету є одним з ключових елементів забезпечення та підтримки стійкого економічного зростання та добробуту населення, що набуває особливої актуальності на фоні необхідності соціально-економічного відновлення країни під час воєнного стану та у післявоєнний період.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів ролі державного бюджету в фінансовому забезпеченні економічного і соціального відновлення України.

Методи дослідження – монографічний, абстракції, синтезу, індукції, дедукції, логічне узагальнення, графічний, порівняльний, горизонтальний, вертикальний, кореляційний, прогнозування та ін.

Основний результат роботи. Проведено критичний аналіз ролі державного бюджету в управлінні складними викликами економічного і соціального відновлення країни. Шляхом аналізу виконання державного бюджету протягом 2013-2023 рр., встановлено збільшення темпів зростання витрат над доходами, та стрімке нарощення дефіциту держбюджету. Сформовано детальне уявлення про основні джерела поповнення та використання бюджету, розкриваючи важливість ефективного розподілу ресурсів, а також необхідність міжнародної співпраці щодо приваблення іноземних інвестицій у процесі відновлення.

Ключові слова: державний бюджет, виконання державного бюджету, аналіз доходів, аналіз витрат, економічне відновлення, соціальне відновлення.

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1 Сутність та роль державного бюджету у фінансовому відновленні економічного і соціального розвитку України.....	7
2 Аналіз збалансованості та динаміки показників виконання Державного бюджету України.....	20
3 Аналіз структури доходів та видатків Державного бюджету України	23
4 Напрямки реалізації економічного і соціального відновлення України	27
Висновки	33
Список використаних джерел	35
Додаток А Дослідження сутності поняття державного бюджету та його популярності у світі	39
Додаток Б Аналіз показників виконання Державного бюджету України	42

ВСТУП

У всіх країнах світу бюджет є основою державних фінансів. Економіка розрізняє два поняття – державний бюджет та бюджет окремих адміністративних одиниць, що разом формують єдине поняття бюджетної системи. У процесах створення і розподілу фінансових ресурсів проявляється економічна сутність державного бюджету як системи грошових відносин, що формується безпосередньо між державою та юридичними й фізичними особами. Безперервний рух коштів, а саме розподіл вартості валового внутрішнього продукту неможливий без формування фондів, у яких мобілізуються фінансові ресурси. Бюджетний механізм відіграє центральну роль у формуванні фондів нагромадження та споживання, а також у процесах мобілізації та ефективного використання фінансових ресурсів. Водночас, оптимізація системи доходів та видатків державного бюджету України є ключовим завданням у контексті забезпечення стійкого економічного зростання та підвищення добробуту населення. Саме тому варто приділяти увагу оптимізації системи доходів та видатків Державного бюджету України, що станом на сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю соціально-економічного відновлення країни від наслідків війни. Зважаючи на це, дослідження набуває особливої актуальності, оскільки сприяє визначенню оптимальних стратегій фінансового забезпечення і розподілу ресурсів.

Мета кваліфікаційної роботи – дослідження теоретичних та практичних аспектів ролі державного бюджету в фінансовому забезпеченні економічного і соціального відновлення України.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити економічну сутність та соціальну роль державного бюджету;
- охарактеризувати поняття збалансованості доходів і видатків державного бюджету;

- надати класифікацію доходів і видатків державного бюджету;
- провести аналіз динаміки та збалансованості виконання Державного бюджету України;
- провести аналіз структури доходів і видатків державного бюджету;
- обґрунтувати напрями економічного та соціального відновлення України.

Об’єкт дослідження – фінансові відносини та процеси функціонування державного бюджету як інструменту управління фінансовими ресурсами країни.

Предметом дослідження є економічні та фінансові аспекти виконання державного бюджету України, включаючи його збалансованість, структуру доходів і видатків, а також ефективність бюджетної політики в контексті економічного та соціального відновлення країни.

У роботі використані методи монографічний, абстракції, синтезу, індукції, дедукції, логічне узагальнення (при розгляді теоретико-методичних аспектів понять державного бюджету, його збалансованості, а також доходів та видатків), графічний, порівняльний, горизонтальний, вертикальний (при практичному аналізі фінансових показників виконання Державного бюджету України), кореляційний, метод прогнозування (при визначенні способів економічного і соціального відновлення України) та ін. Основні інструменти, які використовуються в кваліфікаційних дослідженнях, включають Excel, Statistica та Google Trends.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-законодавчі акти України, матеріали періодичних видань, результати наукових досліджень вітчизняних і закордонних вчених-економістів з питань дослідження роботи державного бюджету.

1 СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ФІНАНСОВОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

На сьогодні у фінансовій системі будь-якої країни державний бюджет посідає важливе місце. Він має свою сутність та величезне значення для нашої держави, які ми опишемо згодом. Виникнення бюджету спричинене появою та функціонуванням держави. Оскільки, бюджет – особлива форма фінансових відносин, то ми можемо сказати, що він історично формується і діє у тому місці, де є держава, що має товарно-грошові відносини.

Важливо зазначити, що центральною сферою фінансових відносин вважають державні фінанси, які мають ключову ланку – бюджетну систему, що містить як державні, так і місцеві бюджети [26, с. 16]. На нашу думку, для того щоб усвідомити значення державного бюджету, перш за все, потрібно визначити сутність зазначеного поняття.

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [1].

Тема бюджету цікава усьому світу (рис. А.1 та А.2, Додаток А). На нашу думку, варто звернути увагу на підходи до визначення зазначеного поняття з боку науковців (табл. А, Додаток А), що демонструють різноманітність підходів до визначення поняття державного бюджету та підкреслює багатогранність його ролі в економіці та соціальній сфері. Попри різні акценти у визначеннях, автори погоджуються, що державний бюджет є центральним інструментом фінансового управління державою, який здійснює планування, розподіл та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій уряду.

Основні аспекти, що виокремлюємо в огляді:

– планування бюджету: бюджет розглядається як план формування та використання фінансових ресурсів протягом бюджетного періоду для забезпечення завдань і функцій держави та місцевого самоврядування.

– система економічних відносин: бюджет пов'язаний із специфічними економічними відносинами між державою, населенням, підприємствами та організаціями, які виникають під час розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.

– централізований фонд фінансових ресурсів: бюджет виступає як централізований фонд фінансових ресурсів, що спрямовується на виконання державних функцій і завдань.

– збалансованість бюджету: важливість збалансованості між доходами та видатками, як ключового фактора стабільності фінансової системи та економічного розвитку.

Так, державний бюджет є основним механізмом управління фінансовими ресурсами країни, який забезпечує виконання завдань і функцій держави та місцевих органів влади. Його ефективне управління є критично важливим для забезпечення стабільності та розвитку економіки, а також соціального добробуту.

Тобто, ми можемо дійти висновку, що фінансові взаємовідносини, що виникають між державою з одного боку та юридичними й фізичними особами, з іншого, вважаються бюджетними. Своєрідна особливість таких відносин, як частини фінансових, криється у тому, що ці відносини, не лише з'являються у розподільному процесі, а й стосуються формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів, який безумовно потрібен для фінансування вимог країни. Слід відзначити той факт, що Державний бюджет України (ДБУ) схвалюється щорічно законодавчим органом державної влади, Верховною Радою України (у ринкових країнах: парламентом країни, штатом або муніципальними зборами), у вигляді закону та підписується президентом.

На наш погляд, державний бюджет – це комплексна система фінансових відносин, що забезпечує формування централізованого фонду грошових коштів

через розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту (ВВП), з подальшим цільовим використанням цих ресурсів на потреби держави. Державний бюджет виконує ключову роль в акумуляції фінансових ресурсів і забезпеченні ефективного фінансування пріоритетних галузей та програм розвитку. Це не лише основа фінансової стабільності країни, але й потужний інструмент реалізації державної економічної та соціальної політики. Державний бюджет є ключовим інструментом фінансового планування та управління, що спрямований на забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку країни. Він складається з двох основних частин: доходів та видатків.

Тож, у контексті теми роботи важливо розглядати зміст складових державного бюджету, а саме доходів та видатків, а також концепцію збалансованості бюджету. Так, за структурою державний бюджет має дохідну і видаткову частини (додаток А, рис. А.1).

В ідеалі, бюджет має перебувати в стані, коли його видатки повністю компенсуються відповідними доходами. Проте на практиці цей стан досягається не часто [6, с. 160]. Можливі стани бюджету представлено на рис. 1.1.

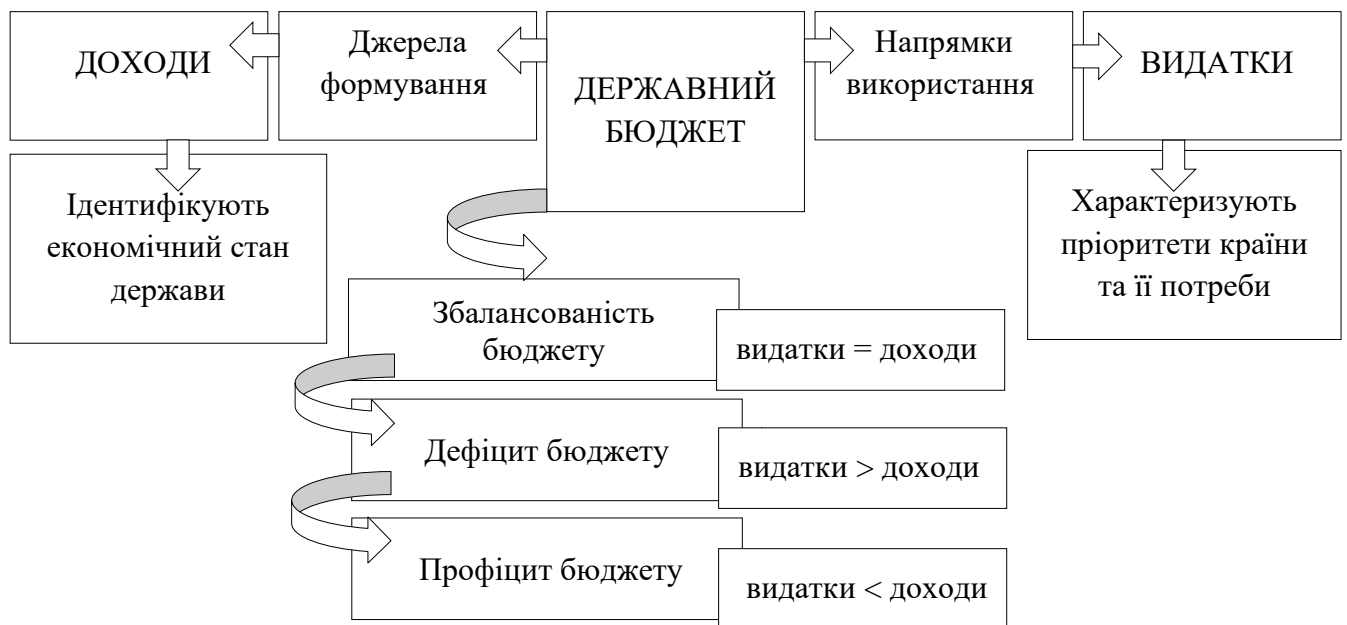

Рисунок 1.1 – Сутність складових державного бюджету

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Тобто, державний бюджет нашої країни поділяється на доходи та видатки. Безумовно, видатки – невіддільна частина економіки держави. Адже кожен з нас чітко розуміє незмінне правило, яке говорить про те, що якщо є доходи, то витрат неможливо уникнути. Цікаво, що йдеться у законодавстві щодо цих понять.

Згідно з Бюджетним кодексом України, доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Натомість, витрати бюджету, згідно з Бюджетним кодексом України, включають видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Видатки бюджету – це така частина фінансових ресурсів держави, завданням яких є втілення у життя програм, передбачених відповідним бюджетом [1].

Якщо розглядати значення поняття «видатків державного бюджету», ми можемо помітити, що економічна література не містить однієї спільної думки, яка чітко могла схарактеризувати цей термін. Розглянемо думки деяких вчених. Наприклад, Пасічник Ю. В. описує видатки бюджету з огляду особливостей організації бюджетної системи, наводячи їх трактування, як для державного так й для місцевих бюджетів. При цьому витрати, що показують соціально-економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів згідно з завданнями, передбаченими законом України, є видатками державного бюджету, а головна різниця у схожості видатків місцевих бюджетів міститься в урахуванні індивідуальних властивостей регіонів [18, с. 443]. Тобто, видатки бюджету – це сукупність економічних відносин, що виникають при розподілі фінансових ресурсів держави на різноманітні потреби.

Станом на сьогодні, дефіцит бюджету є найбільш поширеним явищем у економічному стані країн світу. Це означає, що у контексті тематики нашого дослідження, зокрема ролі державного бюджету у фінансовому забезпеченні економічного та соціального відновлення України, виникає низка ключових викликів. Дефіцит бюджету свідчить про перевищення видатків над доходами, що

може ускладнювати фінансування соціальних програм, інвестицій у розвиток інфраструктури та підтримку інших важливих галузей економіки.

У контексті відновлення економіки та соціальної сфери України, тривалий дефіцит бюджету створює додаткові перешкоди, оскільки зростають витрати на обслуговування боргу та зменшуються можливості для інвестування в стратегічні напрямки розвитку. Однак, реальні економічні показники ми розглянемо у другому розділі дослідження, що дозволить зробити більш ґрунтовні висновки.

Державний бюджет є ключовим інструментом фінансування основних сфер економіки та соціальної сфери, а також спрямуванням коштів на підтримку громадян та інфраструктури в умовах війни.

Поглибимо розуміння економічних відносин, які пов'язані з державним бюджетом, які є різносторонніми і мають здатність виникати між різноманітними сферами діяльності суспільства, усіма секторами економіки, а також галузями та територіями. Як правило, бюджетні відносини обіймають державний та місцевий рівні господарювання.

Державний бюджет – це не лише головна ланка фінансової системи, а й основна фінансова категорія, що опосередковує як доходи, так і витрати. Крім цього, Державний бюджет пов'язує ключові фінансові категорії, такі як податки, державний кредит тощо. Також, незалежно ні від чого, державний бюджет є своєрідним компромісом між головними групами носіїв різних соціально-економічних інтересів у державі, якими як правило є кожен суб'єкт економічних відносин. Зокрема мова йде про взаємозв'язки між власниками й робітниками з питань, що стосуються оподаткування, доходів і заробітної плати; між загальнодержавними й місцевими цілями; між промисловими й сільськогосподарськими районами щодо розподілу податків та бюджетних дотацій; між зацікавленостями галузей та формам щодо податків субсидій, пільгових кредитів і державних замовлень, підрядів на будівництво, інвестиційних премій.

Зрозуміло, що державний бюджет у фінансовому забезпеченні економічного та соціального розвитку України має свою роль, яка визначається такими чинниками:

- у державному бюджеті здійснюється концентрація головних державних доходів, близько 2/3 усіх коштів усієї країни;
- державний бюджет – головне джерело грошових коштів, які потрібні для безперервного функціонування держави;
- завдяки коштам державного бюджету покриваються ключові витрати держави, зокрема оборону, управління, капітальні вкладення та ін.;
- державний бюджет будь-якої держави є своєрідним інструментом контролю фінансових процесів при формуванні та цільовому використанні фондів грошових ресурсів в економіці країни;
- завдяки державному бюджету проводиться балансування інших фінансових планів [2, с. 76-78].

Державний бюджет виконує фінансове забезпечення як економічного так і соціального розвитку держави загалом. Якщо розглядати питання значення бюджету саме в економічному розвитку, варто зазначити, що державний бюджет бере на себе важливу роль у системі регламентування економікою всієї держави, сприянні відтворення макроекономічної рівноваги, формуванні оптимального економічного середовища, що робить можливим реальне піднесення у розвитку ринкових відносин.

Виходячи з отриманого досвіду країн, науковці змогли виділити функції, які виконує держава в економічній сфері:

- інфраструктурна функція;
- зменшення розривів в доходах між різними групами населення;
- стимулювання економічного розвитку та реалізації потенціалу всіх факторів виробництва;
- постачання в економіку тих товарів та послуг (суспільних благ), які не може запропонувати в достатньому обсязі приватний сектор [29, с. 178-179].

Державний бюджет передбачає проведення поділу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту між галузями та регіонами держави. Адже країна значною мірою залучається в процес перерозподілу, коли ринковий механізм чітко не виконує своїх обов'язків, що можливо за умов кризи.

Економічне призначення державного бюджету, який є самостійною категорією полягає в тому, що:

- він є системою універсальних перерозподільчих відносин, пов'язаних з акумуляцією частини національного доходу у розпорядженні держави та використанні її для забезпечення загальнодержавних потреб населення;

- перерозподіл ВВП і національного доходу між сферами суспільної діяльності регіонами країни, галузями економіки проходить саме завдяки бюджету;

- у бюджеті знаходять своє відбиття результати однієї з головних функцій держави – управління економікою, що виступає взаємопов'язаною системою адміністративних та економічних методів, за допомогою яких держава цілеспрямовано визначає процес розширеного відтворення;

- сфера бюджетних відносин і бюджетного розподілу посідає важливе місце у складі державних фінансів. Це спричинено роллю бюджету у порівнянні з іншими ланками, оскільки, він є не тільки планом формування та використання бюджетних коштів для функціонування держави, а й формою створення та використання централізованого (в межах країни або регіону) фонду фінансових ресурсів для їх функціонування [30, с. 14-15].

Тобто, видатки бюджету на економічну діяльність – це фінансування заходів держави щодо пріоритетного розвитку як окремих галузей економіки країни так і усього її господарського комплексу.

Що стосується значення державного бюджету в фінансовому забезпеченні соціального розвитку, то доводити важливість бюджетного фінансування соціальної сфери не доводиться. Необхідність бюджетного забезпечення соціального розвитку України розуміється автоматично. На жаль, не завжди державний бюджет до кінця виконує свої обов'язки у соціальній сфері. Адже

бюджетні кошти не покривають усі витрати на потреби суспільства. Саме тому відбувається тимчасова затримка соціального розвитку у країнах, де передбачається подібна ситуація. Соціальне забезпечення населення визначається матеріальною забезпеченістю самої держави, тобто її станом економіки.

Виокремлюють такі способи впливу держави на соціальну сферу:

- правова гарантія соціального захисту людини;
- утвердження нормативних актів з приводу соціального захисту;
- безумовне соціальне страхування;
- прямі державні витрати з бюджетів різних рівнів для забезпечення грошовими коштами соціальної сфери;
- введення об'єктивної системи оподаткування доходів фізичних осіб;
- формування спеціальних центрів служб зайнятості та бірж праці для частини безробітного суспільства;
- здійснення пенсійного забезпечення;
- державні програми щодо шляхів розв'язання питань та проблем соціальної сфери життя населення;
- встановлення соціальних та екологічних стандартів, підтримання контролю щодо їх виконання й дотримання;
- вплив на ціни й ціноутворення;
- безперервний розвиток економіки державного сектору для виробництва суспільно значущих товарів і послуг;
- соціальне партнерство [30, с. 197].

Як і кожна інша система, державний бюджет, відповідає за виконання певних завдань та своїх обов'язків, а отже має своє заздалегідь визначене призначення, які склалися у функції державного бюджету:

- 1) розподільча функція – це функція, яка реалізується системою витрат, завдання яких – забезпечення потреб суспільства. Тобто видатки мають здійснюватися в інтересах економічного і соціального розвитку країни;
- 2) контрольна функція проявляється при оцінці відхилень наявних доходів і витрат державного бюджету від тих, які були заплановані попередньо.

Через розподільчу та контрольну функції розкривається сутність економічної категорії – державний бюджет. Саме вони за своїм змістом як найяскравіше описують бюджет із цієї сторони [30, с. 61].

Якщо говорити про розподільчу функцію, то її зміст полягає в перерозподілі грошових коштів між різноманітними підрозділами суспільного виробництва. Розподільча функція дає для держави можливість концентрації грошових ресурсів у її руках, що будуть забезпечувати загальносуспільні потреби [28, с. 220]. Коли закінчується первинний розподіл ВВП на різні складові відбувається вторинний перерозподіл, який підлягає значному регулюванню державним бюджетом. Це проявляється наданням суспільству благ та послуг, користуючись фінансовими ресурсами з бюджету, зокрема оборони, забезпечення правопорядку та доброустрою в країні, підвищення якості медицини тощо.

Контрольна функція, у свою чергу, також виконує свою вагому роль. Завдяки їй ми знаємо, чи все гаразд з матеріальним становищем у державі, чи своєчасно і повно грошові кошти надходять, наскільки ефективно їх застосування, яким чином відбувається складання пропорцій у розподілі бюджетних коштів. В основі цієї функції лежить рух грошових ресурсів бюджету, що висвітлюється у співвідносних показниках бюджетних доходів та видатків.

Отже, нам зрозуміло, що державний бюджет відіграє важливу роль в економіці країни, покриває основні витрати держави, забезпечує економічний та соціальний розвиток. Зокрема, передбачає проведення розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, а водночас відповідає за надання соціального захисту суспільства. Також ми дослідили головні функції бюджету – розподільну й контрольну.

Пропонуємо нижче узагальнити основні аспекти ролі державного бюджету у фінансовому відновленні економічного та соціального розвитку України:

- фінансування оборони та безпеки: в умовах військового конфлікту значна частина державного бюджету спрямовується на фінансування оборонних заходів, підтримку військових сил та забезпечення безпеки населення. Це включає витрати на озброєння, техніку, оснащення та інші необхідні засоби;

- підтримка постраждалих регіонів: бюджет виділяє кошти на відновлення інфраструктури, житла, соціальних об'єктів та інших важливих об'єктів у постраждалих регіонах. Це сприяє швидкому відновленню нормального життя та економічної активності на цих територіях;

- інвестиції в економічний розвиток: бюджет може спрямовувати інвестиції у стратегічно важливі галузі економіки, такі як інфраструктура, енергетика, сільське господарство, технології та інші сфери. Це сприяє стимулюванню економічного зростання та відновленню виробництва;

- співпраця з міжнародними партнерами: державний бюджет бере участь у координації міжнародної допомоги та фінансової підтримки, що надається Україні. Це може включати гранти, кредити та інші види фінансової допомоги від міжнародних організацій та держав-партнерів;

- соціальна підтримка населення: державний бюджет забезпечує соціальну підтримку постраждалим громадянам, включаючи допомогу біженцям, компенсації, субсидії, пенсії та інші соціальні програми. Це сприяє зменшенню соціальної напруги та підтримує найуразливіші верстви населення;

- підтримка громадянського суспільства та місцевих громад: бюджет спрямовує фінансові ресурси на підтримку місцевого самоврядування, місцевих громад та громадянського суспільства, які відіграють важливу роль у подоланні наслідків війни та відновленні регіонів [32-34].

Постає питання ролі та призначення бюджетних доходів та видатків державного бюджету. Доходи бюджету є основним джерелом фінансування державних програм та заходів, спрямованих на відновлення та підтримку економіки та соціальної сфери. Основні аспекти включають:

- податкові надходження: в умовах війни важливо забезпечити ефективне стягнення податків для підтримки державного бюджету;

- неподаткові надходження: до них належать доходи від державної власності, підприємств, а також штрафи та інші збори. Важливий ефективний контроль та управління цими надходженнями;

– міжнародна допомога: військовий конфлікт спричиняє потребу в міжнародній фінансовій допомозі. Гранти, кредити від міжнародних організацій та держав-партнерів допомагають підтримати бюджет [32; 33].

Тоді як з доходами все зрозуміло – вони мають бути у тій кількості, яка буде здатна забезпечити відновлення України, питання з видатками є дещо цікавішим, на наше переконання. Оскільки важливо розібратись, куди саме треба спрямовувати кошти. Для цього необхідно розглянути класифікацію видатків державного бюджету України. Адже, видатки є важливою складовою держави у розв'язанні завдань та питань, які перед нею постають, зокрема соціально-економічних проблем, від чого напряду залежать структура та обсяги видатків.

З метою дослідження призначення та ролі видатків держави у соціально-економічній сфері життя суспільства фінансовою теорією та практикою була науково розроблена класифікація видатків бюджету нашої країни. Таким чином, при дослідженні видатків державного бюджету спершу ми ознайомилися із загальною класифікацією (рис. 1). Сутність цього групування досить проста і лежить на поверхні. Адже ця класифікація передбачає групування видатків за територією, часовим виміром, структурою бюджету, роллю у суспільному виробництві, цільовим призначенням та суспільним призначенням.

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ		
<i>За цільовим призначенням:</i> - заробітна плата; - нарахування на заробітну плату; - господарські видатки; - капітальні видатки; - субсидії і поточні трансферти.	<i>За суспільним призначенням:</i> - економічна діяльність; - державне управління; - оборона країни; - громадський порядок, безпека та судова влада; - соціально-культурна діяльність; - охорона навколишнього середовища; - обслуговування державного боргу.	<i>За територією:</i> - загальнодержавний рівень; - республіканський рівень; - обласний рівень; - районний рівень; - рівень поселень.
	<i>За структурою бюджету:</i> - загальний фонд; - спеціальний фонд.	<i>За роллю у суспільному виробництві:</i> - розвиток матеріального виробництва; - розвиток нематеріальної сфери.
<i>За часовим виміром:</i> - видатки розвитку; - поточні видатки (видатки споживання).		

Рисунок 1 – Загальна класифікація видатків бюджету [11, с. 49, 28]

Однак, ми маємо дослідити класифікацію бюджетних видатків передбаченими з боку закону. Бюджетним кодексом України передбачено декілька класифікацій видатків та кредитування, які відбувається за:

- економічними операціями, які забезпечують видатки (економічна класифікація);
- функціями, які здійснюють завдяки видаткам із бюджету України (функціональна класифікація);
- головними розпорядниками фінансових ресурсів бюджету України (відомча класифікація);
- програмами, фінансування яких відбувається з бюджету України (програмна класифікація) [1; 15, с. 116].

Видатки бюджету мають бути спрямовані на пріоритетні напрямки для забезпечення економіко-соціального відновлення. Основні аспекти включають:

- фінансування оборони та безпеки: важлива роль бюджету у фінансуванні оборонних заходів для забезпечення безпеки країни та підтримки військових сил;
- відновлення інфраструктури: бюджетні видатки на ремонт та реконструкцію інфраструктури (доріг, мостів, об'єктів комунальної та житлової сфери) сприяють економічному відновленню та покращенню життєвих умов;
- соціальний захист: видатки на соціальні програми, пенсії, субсидії та допомоги для підтримки населення, особливо найбільш уразливих верств, є критичними для соціальної стабільності;
- інвестиції в економічний розвиток: видатки бюджету можуть бути спрямовані на стимулювання економіки, підтримку бізнесу та інновацій;
- освіта та охорона здоров'я: сприяє довгостроковому розвитку країни та покращенню якості життя населення [31-35].

Так, збалансоване управління доходами та видатками бюджету дозволяє уряду ефективно фінансувати критично важливі сфери, що сприяє економічному

та соціальному відновленню країни в умовах війни. Це також підвищує довіру громадян до держави та її здатності забезпечити стабільність у важкий час.

Підводячи підсумки, державний бюджет відіграє центральну роль у фінансовому забезпеченні економічного та соціального відновлення України. Його ефективне управління, спрямування коштів на пріоритетні напрямки та співпраця з міжнародними партнерами є вирішальними для успішного відновлення та подолання наслідків війни. У контексті тематики нашого дослідження доходи та видатки бюджету відіграють ключову роль у забезпеченні економічного та соціального відновлення України. Доходи бюджету формуються через податкові та неподаткові надходження, митні збори, а також через інші джерела, такі як міжнародна допомога та трансферти. Вони є основою для фінансування всіх державних програм і функцій, а також підтримки економічної та соціальної стабільності. Також, на основі цієї частини дослідження, ми можемо зазначити, що видатки бюджету – це сукупність фінансових відносин, які виникають під час розподілу грошових ресурсів на виконання певних програм, які передбачені відповідним бюджетом. Видатки Державного бюджету України підлягають систематизованому групуванню за наявними ознаками – класифікації (функціональній, економічній, відомчій, програмній). Це дозволяє уряду чітко визначати пріоритети фінансування, спрямовуючи кошти на критично важливі сфери та програми. Отже, ефективне управління доходами та видатками бюджету є основним інструментом забезпечення стабільності та розвитку економіки, а також відновлення соціальної сфери України в сучасних умовах. Відповідна політика щодо збалансування бюджету та розподілу ресурсів сприяє підвищенню ефективності використання фінансових коштів, що є вирішальним для успішного відновлення та розвитку країни.

2 АНАЛІЗ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ТА ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Практичну частину кваліфікаційної роботи почнемо з аналізу збалансованості державного бюджету України. Для цього доцільно розглянути сформований у цій роботі рисунок 2.1.

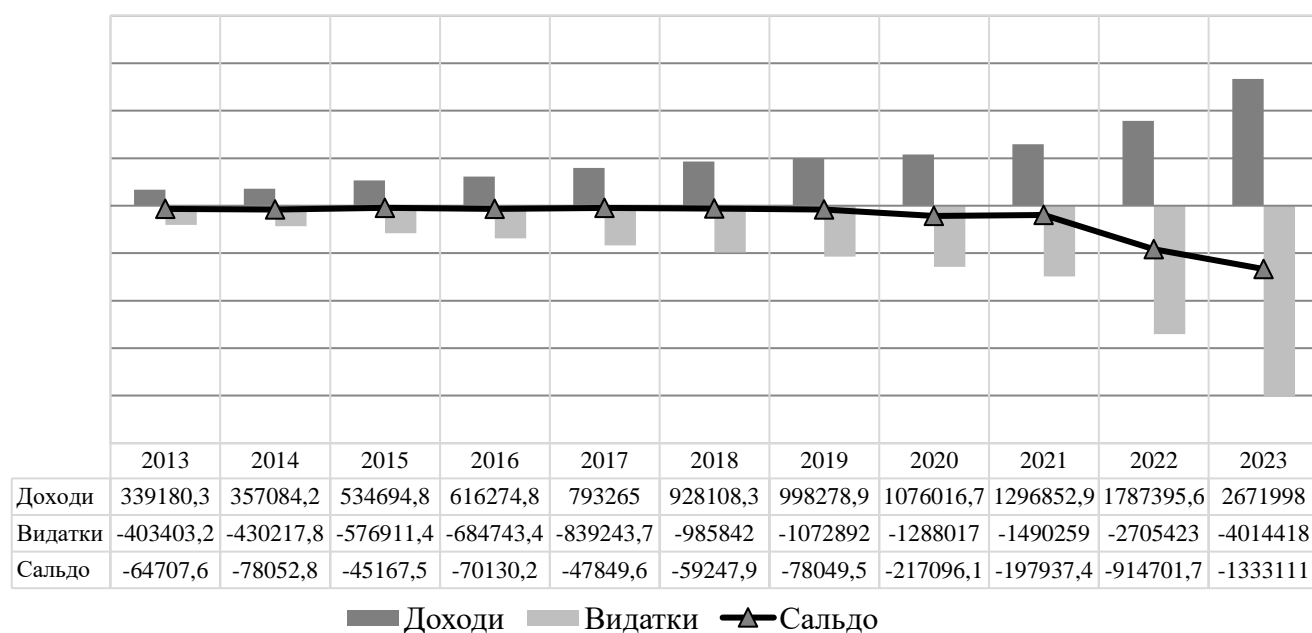

Рисунок 2.1 – Баланс державного бюджету України 2013-2023 рр., млн. грн.

Стан збалансованості державного бюджету традиційно оцінюється на основі аналізу співвідношення між доходами та видатками держбюджету. Згідно з наведеним рисунком, за період з 2013 по 2023 рік спостерігається тенденція до збільшення обсягу як дохідної, так і видаткової частин державного бюджету України. Зокрема, значний приріст обох показників припав на 2023 р., що пов'язано з нестабільною ситуацією, яка склалася в країні у зв'язку з початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року. Збільшення видатків пов'язане з необхідністю фінансувати оборону, підтримувати громадян та відновлювати пошкоджену інфраструктуру. Зростання доходів, зі свого боку, може бути

результатом посилення фіскальної політики, міжнародної фінансової допомоги та інших заходів, спрямованих на наповнення бюджету. Ця ситуація вимагає ефективного управління бюджетом для мінімізації негативних наслідків дефіциту та забезпечення фінансової стабільності країни. Управління має включати заходи щодо підвищення ефективності використання коштів, раціоналізації витрат та пошуку додаткових джерел доходів.

Якщо конкретно оцінювати сальдо державного бюджету України, то очевидно, що країна перебуває в стані дефіциту державного бюджету. Україна відчуває постійну нестачу фінансових ресурсів, і хоча дефіцит не завжди має негативні наслідки для економічного стану країни, незначний дефіцит може стимулювати розвиток, надаючи країні цілі та стимули для зростання.

Проте, в Україні дефіцит бюджету не лише став постійним явищем, але й значно зріс протягом останніх п'яти років. Складно передбачити, чи припиниться таке зростання в майбутньому, враховуючи складну економічну ситуацію, викликану повномасштабною війною, яка почалася у 2022 році. Ця війна спричинила значний тиск на державні фінанси, посилюючи необхідність значних витрат на оборону, гуманітарну допомогу та відновлення інфраструктури.

Внаслідок цього, стан балансу державного бюджету в Україні є далеко від оптимального, що негативно позначається на розвитку економіки та може обмежувати можливості реалізації довгострокових економічних планів. Також, високий та постійний дефіцит бюджету може спричинити зростання державного боргу, що в майбутньому може обмежити фінансову автономію країни та її кредитну спроможність. Тому необхідно вживати заходи для скорочення дефіциту та посилення контролю над фінансами для досягнення більш збалансованого та стабільного державного бюджету.

Також розглянемо табл. Б. (Додаток Б). Бачимо значне збільшення дефіциту бюджету, особливо в 2022 та 2023 роках. Так, стрімко зростали видатки бюджету, досягнувши 52,12% від ВВП у 2022 році та 61,40% у 2023 році, що підкреслює значну переорієнтацію ресурсів ймовірно на потреби оборони та безпеки. У той же час доходи до ВВП залишаються нижчими порівняно з видатками, що

призводить до значного дефіциту бюджету – 17,62% у 2022 році та 20,39% у 2023 році. Такий високий рівень дефіциту та спрямування видатків на поточні потреби може ускладнювати фінансове відновлення економіки та соціальної сфери України. Важливо забезпечити ефективне управління бюджетом для мінімізації негативного впливу високого дефіциту та підтримки стабільного розвитку країни.

У контексті аналізу державного бюджету в фінансовому відновленні економічного та соціального розвитку України стан постійного дефіциту бюджету є серйозним викликом. Хоча незначний дефіцит може стимулювати економічний розвиток, надаючи можливість реалізовувати інвестиційні проєкти та стимулювати зростання, значний і постійний дефіцит може мати негативні наслідки.

В умовах війни дефіцит бюджету збільшується, оскільки уряд змушений спрямовувати значні ресурси на фінансування оборони, відновлення пошкодженої інфраструктури та надання гуманітарної допомоги. Такий тиск на державний бюджет може призвести до зростання державного боргу, що ускладнює фінансове становище країни в довгостроковій перспективі.

Для забезпечення фінансового відновлення економічного та соціального розвитку України необхідно вживати заходів для скорочення дефіциту бюджету та покращення фінансового управління. Це може включати посилення контролю над видатками, підвищення ефективності використання коштів, а також пошук додаткових джерел доходів.

Збалансоване управління бюджетом є критично важливим для забезпечення стійкості економіки та соціальної сфери України. Це дозволить уряду більш ефективно підтримувати розвиток стратегічних галузей економіки, забезпечувати соціальний захист населення та підвищувати інвестиційну привабливість країни. Таким чином, зменшення дефіциту бюджету та покращення фінансової ситуації є ключовими аспектами фінансового відновлення України.

3 АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Аналіз структури доходів та видатків державного бюджету під час відновлення економічного та соціального розвитку України є важливим, оскільки він дозволяє визначати пріоритети фінансування, контролювати дефіцит бюджету та ефективність використання коштів, а також сприяє раціональному плануванню та прогнозуванню майбутньої фінансової політики. Такий аналіз допомагає уряду приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу ресурсів, що підвищує ефективність підтримки критичних галузей та населення, а також сприяє довгостроковій фінансовій стабільності та залученню міжнародної допомоги для відновлення країни. Аналіз видатків державного бюджету є важливим інструментом для забезпечення ефективного та цілеспрямованого використання фінансових ресурсів, що сприятиме успішному відновленню економіки та соціальної сфери України.

Розглянемо структуру доходів державного бюджету України (табл. 3.1).

Аналіз структури доходів державного бюджету України в контексті фінансового відновлення економічного та соціального розвитку показує значні зміни з 2021 по 2023 рік. Податкові надходження залишаються основним джерелом доходів, але їхня частка знизилася з 85,37% у 2021 році до 45,04% у 2023 році, ймовірно, через військові дії та економічні труднощі. Тож, зміни помітні. Також така ситуація склалась здебільшого через збільшення у загальній структурі коштів від закордонних країн і міжнародних організацій, що досягли 16,22% у 2023 р., свідчачи про важливість міжнародної допомоги для підтримки фінансової стабільності країни. Ці зміни в структурі доходів, на наше переконання, відображають адаптацію до складних умов війни та необхідність залучення нових джерел фінансування для забезпечення державного бюджету. У той же час, суттєво зросли неподаткові надходження, особливо власні надходження бюджетних установ, які у 2023 році становили 30,40% від загальної суми доходів.

Таблиця 3.1 – Структура доходів державного бюджету України за 2021-2023 рр. [25]

Показник	Рік					
	2021		2022		2023	
	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	Пит. вага, %	млн. грн.	Пит. вага, %
Податкові надходження	1107090,9	85,37	949764,4	85,37	1203544,1	45,04
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	285307,0	22,00	265477,1	22,00	350781,9	7,74
Рентная плата та плата за використання інших природних ресурсів	80749,4	6,23	85365,0	6,23	60327,7	2,26
Внутрішні податки на товари та послуги	698940,4	53,90	569353,8	53,90	748143,9	28,00
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	38177,2	2,94	26246,0	2,94	40559,4	1,52
Інші податки та збори	3916,5	0,30	3322,4	0,30	3731,1	0,14
Неподаткові надходження	175358,0	13,52	346327,7	13,52	991601,7	37,11
Доходи від власності та підприємницької діяльності	56021,9	4,32	87172,4	4,32	123912,4	4,64
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	12975,5	1,00	8166,1	1,00	14257,6	0,53
Інші неподаткові надходження	17994,9	1,39	16147,0	1,39	41025,8	1,54
Власні надходження бюджетних установ	88365,7	6,81	234842,3	6,81	812405,9	30,40
Доходи від операцій з капіталом	328,7	0,03	611,0	0,03	100,3	0,00
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1289,9	0,10	481090,7	0,10	433404,5	16,22
Цільові фонди	209,4	0,02	136,2	0,02	432,1	0,02
Офіційні трансферти	12576,1	0,97	9465,6	0,97	42915,3	1,61
Усього	1296852,9	100	1787395,6	100	2671998,0	100

Також, якщо говорити про дохідну частину держбюджету, то в Україні вона, як правило, формується коштом різних податків і зборів, що витримується і під час повномасштабного вторгнення, зважаючи на дані, які надає Міністерство фінансів. Крім того, маємо підкреслити, що починаючи з 2022 р. важливим джерелом наповнення бюджету Мінфін визначає військові облигації.

Таким чином, наразі маємо суттєве скорочення обсягів надходжень податків та платежів до бюджету. Відповідно формується значний нестаток коштів на покриття невідкладних потреб держави, що загострюється на фоні війни.

Далі, інформаційною для ознайомлення є видаткова частина бюджету. Дані, узагальнені в табл. 3.2 за 2019-2023 р.

Таблиця 3.2 – Розмежування видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією протягом 2019-2023 рр., млн. грн. [22]

Показник	Рік									
	2019	Питома вага, %	2020	Питома вага, %	2021	Питома вага, %	2022	Питома вага, %	2023	Питома вага, %
Усього	107289 1,5	100,0 0	128801 6,7	100,0 0	149025 8,9	100,0 0	270542 3,3	100,0 0	401441 8,1	100,0 0
Загальнодержавні функції	168206, 5	15,68	163849, 4	12,72	206643, 1	13,87	201999, 1	7,47	296139, 1	7,38
Оборона	106627, 7	9,94	120374, 1	9,35	127527, 3	8,56	114287 2,4	42,24	209762 0,5	52,25
Громадський порядок, безпека, судова влада	140151, 2	13,06	157672, 5	12,24	174409, 6	11,70	443323, 2	16,39	574614, 6	14,31
Економічна діяльність	72365,1	6,74	168889, 0	13,11	180989, 9	12,14	95368,4	3,53	134307, 6	3,35
Охорона навколишнього середовища	6316,2	0,59	6636,8	0,52	8200,2	0,55	4714,1	0,17	5202,5	0,13
Житлово-комунальне господарство	108,0	0,01	88,5	0,01	164,1	0,01	528,6	0,02	8369,4	0,21
Охорона здоров'я	38561,6	3,59	124925, 3	9,70	170505, 2	11,44	184267, 8	6,81	179258, 2	4,47
Духовний та фізичний розвиток	9967,0	0,93	9826,4	0,76	15970,3	1,07	11051,3	0,41	11817,7	0,29
Освіта	51657,6	4,81	52857,3	4,10	63837,1	4,28	58508,1	2,16	60452,2	1,51
Соціальний захист та соціальне забезпечення	218628, 6	20,38	322720, 3	25,06	339278, 9	22,77	425987, 0	15,75	469251, 2	11,69
Міжбюджетні трансферти	260302, 0	24,26	160177, 1	12,44	202733, 3	13,60	136803, 3	5,06	177385, 2	4,42

Завдяки цій інформації можна побачити на які потреби органи управління направляють кошти. Так оцінка за питомою вагою кожної статті, демонструє, що до 2023 р. найбільше фінансування відведено, після оборони, яка є важливою для можливості відновлення країни, на соціальний захист та соціальне забезпечення та статтю громадський порядок, безпека, судова влада. Так, особливу увагу привертає різке збільшення частки видатків на оборону. Так у 2021 р. вона складала 8,56% від загальної структури видаткової частини бюджету, а у 2023 р. аж 52,25%, тобто майже половину обсягу. Однак, не слід забувати про видатки на освіту та охорону здоров'я, оскільки видатки на ці сфери залишаються важливими для довгострокового розвитку України. Бачимо, що їхня питома вага зменшилася внаслідок переорієнтації бюджету на пріоритетні потреби, пов'язані з війною.

Загалом, наявні значні зміни у пріоритетах державного бюджету в умовах війни. Основний акцент зроблено на фінансуванні оборони та безпеки, що відображає поточні виклики перед країною. Загалом, аналіз видатків державного бюджету свідчить про значну переорієнтацію коштів на підтримку оборони, безпеки та соціального захисту в умовах війни. Важливо, щоб держава забезпечила оптимальний баланс між фінансуванням поточних потреб, пов'язаних з військовими діями, та довгострокових інвестицій у відновлення та розвиток економіки та соціальної сфери України.

4 НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

На сьогодні Україна функціонує в умовах економічної нестабільності. Відновлення економіки та соціальної сфери України вимагає стратегічного планування та ефективного управління фінансовими ресурсами. Зосереджуючись на основних напрямках відновлення, важливо забезпечити стабільність та довгострокове зростання, особливо в умовах війни. Нижче розглянемо ключові напрямки реалізації відновлення та їхній вплив на економіку й соціальну сферу.

На наш погляд, розгляд таких показників, як державний борг, ВВП, податкові надходження, видатки на економічну діяльність, а також видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення, є важливим у контексті економічного і соціального відновлення України. Ці показники відображають фінансову стабільність країни, її здатність підтримувати соціальні програми та здійснювати інвестиції в економіку. Розуміння тенденцій у цих показниках допомагає оцінити ризики та перспективи розвитку, а також дозволяє планувати ефективну фінансову політику для подолання викликів та досягнення цілей розвитку. Розглянемо кореляційний аналіз (табл. 4.1)

Таблиця 4.1 – Кореляційний аналіз державного боргу, ВВП, податкових надходжень, видатків на економічну діяльність та соціальний захист в Україні

	Державний борг	ВВП	Податкові надходження	Видатки на економічну діяльність	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення
Державний борг	1				
ВВП	0,91	1			
Податкові надходження	0,86	0,99	1		
Видатки на економічну діяльність	0,59	0,81	0,85	1	
Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення	0,92	0,96	0,93	0,80	1

Огляд коефіцієнтів кореляції показує, що між державним боргом і ВВП (0,91), податковими надходженнями (0,86), видатками на економічну діяльність (0,59) та видатками на соціальний захист і соціальне забезпечення (0,92) існує позитивна кореляція різної інтенсивності. Висока кореляція між державним боргом і ВВП вказує на тісний зв'язок між економічним зростанням і рівнем боргу. Податкові надходження позитивно впливають на управління боргом. Водночас державний борг частково спрямовується на фінансування економічної діяльності та соціальний захист, що підкреслює взаємозв'язок фінансової політики та економічного й соціального відновлення. Загалом, висока кореляція між більшістю показників може вказувати на те, що державний бюджет відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні економічного та соціального відновлення України. Збільшення державного боргу може супроводжуватися як зростанням ВВП, так і податкових надходжень, видатків на економічну діяльність та соціальний захист, що підкреслює необхідність збалансованого управління державним боргом та фінансовими ресурсами для забезпечення сталого відновлення України.

Далі, з наведеної на рис. 4.1 інформації бачимо швидші темпи зростання ВВП ніж боргу, що можна вважати позитивним свідченням розвитку економіки, але тільки до 2022 р., який характеризується негативними змінами тенденцій змін аналізованих показників, коли також скоротились, хоч і незначно, податкові надходження як основне джерело наповнення бюджету. Важливим є саме зростання податкових надходжень, що є свідченням покращення економічної активності та ефективності податкової системи. Тому, рекомендується підтримувати це шляхом посилення податкової регулювання та зменшення рівня ухилення від сплати податків.

Так, існують певні складнощі із формуванням дохідної частини бюджету, тому для свого нормального функціонування, забезпечення потреб, виконання цілей та завдань, та відповідно покриття дефіциту державного бюджету країна змушена виступати в ролі позичальника, що збільшує її боргові зобов'язання.

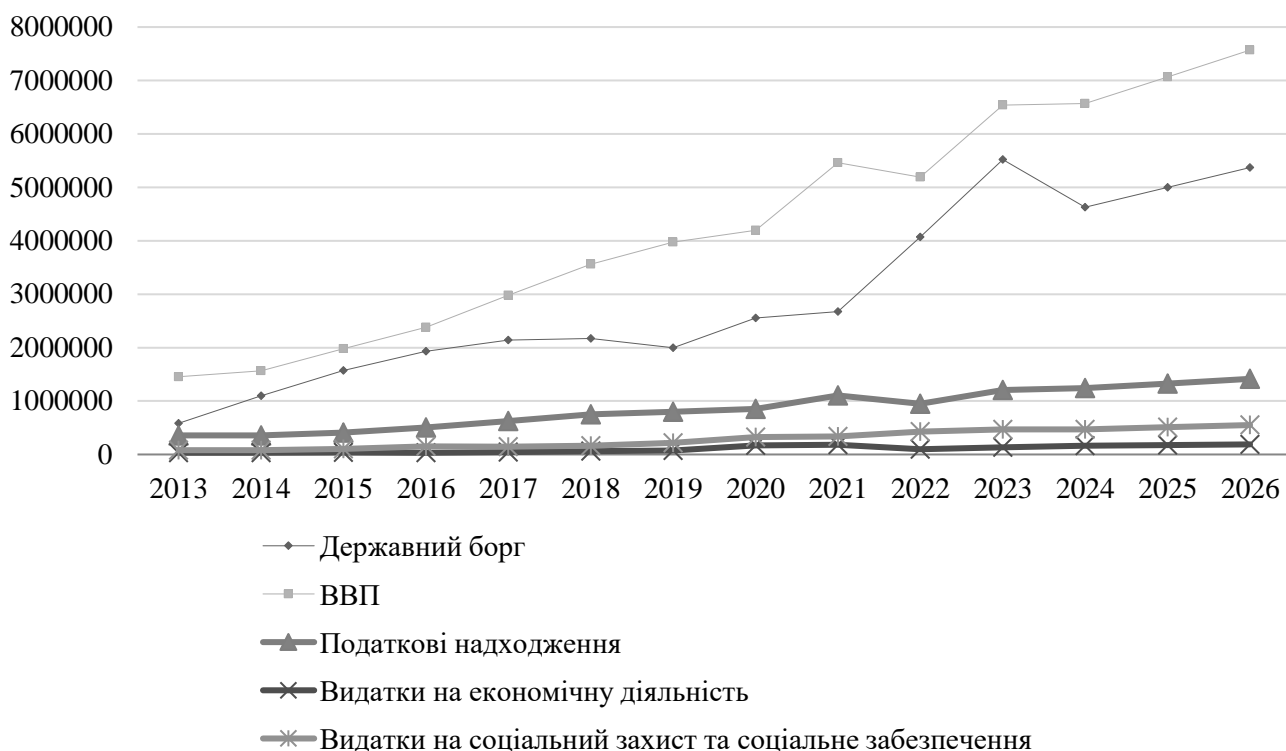

Рисунок 4.1 – Прогноз динаміки податкових надходжень, зовнішнього боргу, ВВП та соціально-економічних видатків України, млн. грн. [23-24]

Прогноз на 2024-2026 роки показує поступове зростання державного боргу, що може стати викликом для фінансової стабільності країни. Важливо розробити стратегії управління боргом, які включають ефективні механізми погашення боргу та залучення дешевших джерел фінансування. Також за даними очікується стабільне зростання ВВП протягом прогнозованого періоду, що є позитивним показником для економічного розвитку України. Це відкриває можливості для інвестування у розвиток інфраструктури, інновацій, та інших важливих галузей.

Прогнозоване зростання видатків на економічну діяльність є позитивним знаком, який може стимулювати зростання економіки та покращувати інвестиційний клімат. Рекомендується сфокусувати ці видатки на підтримці стратегічних секторів, таких як інфраструктура, енергетика, технології та інновації, які мають високий потенціал для довгострокового економічного розвитку та створення робочих місць.

Прогнозоване збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення є важливим для підтримки вразливих верств населення, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення. Однак, варто забезпечити ефективне цільове використання коштів, спрямовуючи їх на програми, які максимально підтримують тих, хто цього потребує. Зокрема, це може включати реформи у сфері соціального захисту, спрямовані на оптимізацію програм та підвищення їхньої ефективності.

Загалом, для ефективного відновлення економічного та соціального розвитку України необхідно збалансувати зростання державного боргу з економічним зростанням і підтримкою соціальної сфери. Комплексна стратегія, яка поєднує інвестиції в економіку та соціальну допомогу, може сприяти стійкому розвитку країни та її успішному відновленню. Баланс між підтримкою економічного зростання та соціального захисту є критично важливим для забезпечення стійкого розвитку України та покращення добробуту її громадян.

Так, на наше переконання, напрямки реалізації економічного та соціального відновлення України в умовах війни та у рамках післявоєнного відновлення передбачають комплексний підхід до відновлення ключових сфер країни. Напрямки, які можуть забезпечити стійкий розвиток та процвітання України:

1. Відновлення інфраструктури: пріоритетом має бути відновлення пошкодженої інфраструктури, включаючи дороги, мости, залізничні лінії, енергетику та водопостачання. Це сприятиме покращенню транспортних зв'язків, комунікацій та забезпеченню стабільної роботи підприємств.

2. Підтримка аграрного сектору: відновлення та підтримка аграрного сектору є важливим для забезпечення продовольчої безпеки країни та створення робочих місць. Інвестування в аграрні технології та сучасні методи обробки землі допоможе підвищити продуктивність та стійкість галузі.

3. Ефективна соціальна підтримка: забезпечення цільової соціальної допомоги вразливим верствам населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та їхні сім'ї, а також людей з обмеженими можливостями.

Соціальна підтримка має бути орієнтована на довгострокову інтеграцію та реабілітацію.

4. Реформування системи охорони здоров'я: важливо провести модернізацію системи охорони здоров'я, забезпечивши доступність та якість медичних послуг, а також підготовку медичного персоналу для надання підтримки постраждалим від війни.

5. Інвестиції в освіту та науку: інвестування в освіту та науку є критичним для довгострокового розвитку країни. Це включає підтримку освітніх закладів, а також стимулювання інновацій та досліджень, які можуть сприяти відновленню та зростанню економіки.

6. Розвиток бізнес-середовища: підтримка підприємництва та малого бізнесу може сприяти відновленню економіки. Пропонується надання доступу до фінансування, спрощення регуляторних процедур та створення стимулів для розвитку бізнесу.

7. Реформи в системі управління та підвищення прозорості: посилення прозорості та відповідальності в управлінні державними фінансами та іншими сферами дозволить підвищити довіру громадян та міжнародних партнерів.

8. Міжнародна співпраця: залучення міжнародної допомоги та співпраці з міжнародними організаціями та державами-партнерами може забезпечити додаткові ресурси для відновлення та модернізації України.

9. Екологічне відновлення: впровадження заходів з відновлення навколишнього середовища, включаючи ліквідацію наслідків військових дій, покращення якості води та ґрунтів, а також розвиток екологічно чистих технологій.

Загалом, реалізація цих напрямків потребує скоординованих зусиль з боку уряду, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Стратегічне планування та ефективне управління ресурсами сприятиме успішному відновленню та довгостроковому розвитку України.

Ми віримо, що Україна має можливість відновити та модернізувати свої економічні та соціальні сфери, використовуючи комплексний підхід до

відновлення. Ці зусилля включають відновлення інфраструктури, підтримку аграрного сектору, ефективну соціальну допомогу, реформи систем охорони здоров'я та освіти, а також розвиток бізнес-середовища та забезпечення прозорості в управлінні.

Залучення міжнародної допомоги та співпраця з міжнародними партнерами можуть забезпечити додаткові ресурси та стимулювати довгострокове зростання. Важливо продовжувати реформування та модернізацію ключових галузей, включаючи екологічне відновлення та покращення якості життя громадян.

Результатом ефективного управління та реалізації зазначених напрямків може стати успішне відновлення економічного та соціального розвитку України. Це сприятиме зміцненню стабільності та зростанню добробуту країни в майбутньому.

ВИСНОВКИ

У ході написання кваліфікаційної роботи поставлену мету було досягнуто, а завдання вирішено. Так, ми розглянули економічну сутність державного бюджету та поняття його збалансованості, зосередившись на ролі державного бюджету у фінансовому відновленні економічного та соціального розвитку України. Ми виявили, що збалансованість бюджету має критичне значення для стабільності фінансової системи країни, а також для ефективного використання ресурсів у процесі відновлення. Також ми з'ясували, що видатки бюджету наділені особливою роллю у соціально-економічному відновленні і мають бути регламентовані з особливою увагою з боку органів управління і відповідальних за їх розподіл осіб.

У другому розділі ми провели детальний аналіз показників виконання Державного бюджету України, дослідивши динаміку показників балансу та структуру доходів і видатків. Зокрема, було виявлено, що в умовах війни бюджетна політика зіткнулася з безпрецедентними викликами, що спричинило суттєвий дефіцит бюджету.

У другому розділі ми провели детальний аналіз показників виконання Державного бюджету України, зосередившись на динаміці показників балансу, а також на структурі доходів і видатків державного бюджету. Ми розглядали тенденції державного бюджету протягом 2013–2023 років, що дозволило нам визначити довгострокові зміни та їхній вплив на фінансову стабільність країни. Зростання дефіциту було пов'язане з необхідністю збільшення видатків на оборону, безпеку, соціальний захист. Також не слід забувати про необхідність відновлення постраждалих регіонів. Далі було виявлено збільшення державного боргу та зменшення доходів бюджету через скорочення економічної активності.

Натомість у ході дослідження напрямів реалізації економічного та соціального відновлення України, ми зосередившись на прогнозах щодо державного боргу, ВВП, податкових надходжень, видатків на економічну

діяльність та соціальний захист у 2024–2026 роках. Такий аналіз допоміг нам оцінити майбутні виклики та можливості для ефективного використання ресурсів з метою відновлення економіки та соціальної сфери України. Ці дослідження надали цінну інформацію, що сприяла формуванню рекомендацій до подальших дій у країні щодо її фінансового відновлення. Так, напрями реалізації економічного та соціального відновлення України включають відновлення інфраструктури, підтримку аграрного сектору, забезпечення соціальної допомоги, модернізацію систем охорони здоров'я та освіти, а також розвиток бізнес-середовища. При цьому, не виключаємо, що проведена робота може допомогти у подальшій розробці стратегії стабілізації державних фінансів та ефективного планування бюджетної політики в умовах кризи та післявоєнного відновлення. Також вважаємо за доцільне у майбутніх дослідженнях провести детальне вивчення ролі та ефективності міжнародної фінансової допомоги у відновленні України, а також розглянути можливості залучення інвестицій у відновлення та розвиток ключових секторів економіки у післявоєнний період.

Отже, ми досягли розуміння ключових аспектів управління державним бюджетом, зосередившись на ефективності його використання в умовах кризи. Результати дослідження можуть бути використані для розробки стратегії відновлення України та забезпечення стабільного економічного та соціального розвитку в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. *Верховна Рада України*. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
2. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. *Фінанси: навчальний посібник: експрес курс*. Київ : Харків : ПромАрт, 2018. 262 с.
3. Гевко О. Б., Мелих О. Ю. Державний бюджет України: особливості формування та виконання : *зб. наук. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* 2019. С. 65–67.
4. Дюк А. А. Формування системи видатків державного бюджету та їх оптимізація. *Ефективна економіка*, 2018. 7 с.
5. Загородній А. А. *Словник банківських термінів*. Київ: Аконіт, 2000. 308 с.
6. Західна О. Р., Ігнатишина В. М., Скидан У. І. Проблеми незбалансованості державного бюджету України. *Молодий вчений*. 2020. № 11. С. 159–163.
7. Захожай К. В. Основні пріоритети реформування бюджетної системи України. Фінансові механізми забезпечення розвитку економіки України в сучасних умовах : *зб. наук. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.*, 15 квіт. 2016 р.
8. Калашников С. В. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах. *Ефективна економіка*. 2016. № 1. 47 с.
9. Кірян Т. М. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери: [монографія]. Видавництво *Чабаненко Ю.*, 2016. 398 с.
10. Колосовська І. І. Сучасні підходи у реформуванні соціальної політики держави як регулятора розвитку соціальної сфери : *зб. наук. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* 2015. Вип. 43. С. 152–158.

11. Крутова А. С., Близнюк О. П., Лучкова Л. І. Фінанси: навчальний посібник. Х.: Видавництво «Лідер», 2013. 560 с.
12. Кудряшов В. П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. *Економіка України*, 2016. № 7. С. 3–20.
13. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні. Дис. на здобут. наук. ступ. к.е.н. спец. Київ, 2015. 349 с.
14. Омелянович Л. О. Бюджетна система: інтегрований навчальний комплекс. Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. 237 с.
15. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. 128 с.
16. Оспіщев В. І. Фінанси: Курс для фінансистів: навчальний посібник. Міністерство освіти і науки України. Київ, 2008. 567 с.
17. Павлюк К. В., Шапоренко О. О. Підвищення ефективності видатків державного бюджету в умовах реформ. *Бюджетна політика*. 2016. 33 с.
18. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навчальний посібник. Київ: Знання, 2006. 607 с.
19. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України*, 2015. С. 30-35.
20. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 31.04.2024).
21. Проць Н. В. Система видатків державного бюджету України: проблеми та необхідність оптимізації. *Фінансовий простір*, 2016 № 2(22).
22. Статистичні дані видатків державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 01.04.2024).

23. Статистичні дані державного боргу України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 05.04.2024).
24. Статистичні дані державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 01.03.2024).
25. Статистичні дані доходів державного бюджету України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 05.04.2024).
26. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси: підручник. Київ: Алерта, 2017. 406 с.
27. Ткачук І. Г. Державні фінанси : підручник. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 510 с.
28. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. Економічний вісник університету: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, 2016. № 28/1. 226 с.
29. Шевчук І. Л., Черепанова В. О., Ставерська Т. О. Бюджетна система: навчальний посібник. Друге видання, перероблене і доповнене. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2015. 284 с.
30. Школьник І. О., Дехтяр Н. А., Люта О. В. Фінанси: практикум. Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 220 с.
31. Chugunov I., Titarchuk M. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe*. 2020. (55-2). P. 46–52.
32. Leontovych S., Radchenko O., Malik L., Stasevich I., Tkach L. Financial resources of the post-war reconstruction of Ukraine: review of directions and sources. *The 1st International scientific and practical conference “Current issues of science and integrated technologies”* (January 10-13, 2023) Milan, Italy. International Science Group, 2023. 799 p. P. 95.

33. Malyshko V., Yevtushenko N. Budget security of the state in terms of socio-economic transformation. *New trends in the economic systems management in the context of modern global challenges*. 2020. Vol. 2. P. 267.

34. Nurmukhamedova B. I. The significance of the state budget in the implementation of the socio-economic policy of the state. *Journal of Innovation in Economics*. 2023. 6(1).

35. Yakubovich Y. A. The nature of the state budget and its role in the socio-economic development of the country. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*. ISSN: 2277-3630. Impact factor: 7.429. 2022. 11(06). P. 48–57.

ДОДАТОК А
ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
ТА ЙОГО ПОПУЛЯРНОСТІ У СВІТІ

Таблиця А – Визначення сутності поняття «державний бюджет»

Головна ознака	Автор, джерело	Трактування	Характеристика
Система економічних та фінансових відносин	Оспіщев В. [16]	Державний бюджет – це сукупність специфічних фінансових відносин держави з суб'єктами господарювання, а також з населенням стосовно формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів для забезпечення функцій держави.	Визначає бюджет як сукупність специфічних фінансових відносин держави з суб'єктами господарювання та населенням щодо формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів.
	Омелянович Л. [14, с. 8]	Державний бюджет – це така система економічних відносин, які складаються між державою, населенням, підприємствами, установами й організаціями з приводу розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою створення та використання централізованого фонду фінансових ресурсів, завданням якого є забезпечення виконання державою покладених на неї тих чи інших функцій.	Характеризує бюджет як систему економічних відносин, що виникають між державою, населенням, підприємствами та організаціями під час розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту.
	Ткачук І. [27]	Державний бюджет – сукупність грошових відносин між державою, юридичними та фізичними особами з приводу формування і використання централізованого фонду коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.	Визначає бюджет як сукупність грошових відносин між державою, юридичними та фізичними особами щодо формування та використання централізованого фонду коштів.

Продовження таблиці А

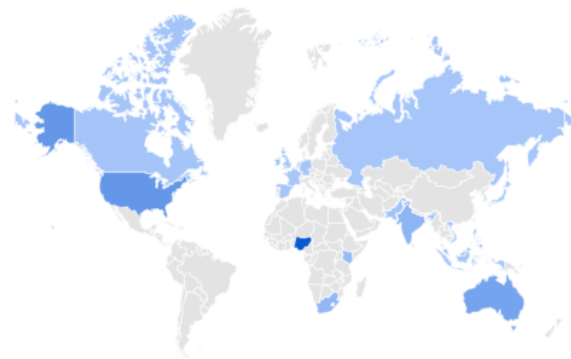
Головна ознака	Автор, джерело	Трактування	Характеристика
Документ	Згідно з Бюджетним кодексом України [1]	Державний бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.	Описує бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для виконання завдань і функцій держави та місцевих органів влади протягом бюджетного періоду.
Фінансові відносини, документ, фонд	Загородній А. [5, с. 28]	Державний бюджет – це не лише фінансові відносини, а й своєрідне грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків певної держави у вигляді документу, а також фонд фінансових ресурсів.	Описує державний бюджет як грошове вираження збалансованого розпису доходів і видатків певної держави у вигляді документа та фонд фінансових ресурсів.

Рисунок А.1 – Динаміка популярності пошукового терміну «state budget» у світі з 01.01.2004 по 05.05.2024

Джерело: Google Trends

1 Нігерія	100	<div style="width: 100%;"></div>
2 Сполучені Штати	43	<div style="width: 43%;"></div>
3 Австралія	32	<div style="width: 32%;"></div>
4 Індія	17	<div style="width: 17%;"></div>
5 Південно-Африканська Республіка	14	<div style="width: 14%;"></div>

Рисунок А.2 – Популярність запиту «state budget» за регіонами світу з 01.01.2004 по 05.05.2023

Джерело: Google Trends

ДОДАТОК Б
АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Таблиця Б – Виконання державного бюджету України за 2013-2023 рр. [24]

Рік	Державний бюджет									
	ВВП (номінальний) млн. грн.	Доходи, млн. грн.	Приріст, млн. грн.	Доходи до ВВП, %	Видатки, млн. грн.	Приріст, млн. грн.	Видатки до ВВП, %	Сальдо (дефіцит бюджету), млн. грн.	Приріст, млн. грн.	Сальдо до ВВП, %
2013	1454931	339180,3	-6873,7	23,31	403403,2	7721,7	27,73	-64707,6	-11262,4	-4,45
2014	1566728	357084,2	17903,9	22,79	430217,8	26814,6	27,46	-78052,8	-13345,2	-4,98
2015	1979458	534694,8	177610,6	27,01	576911,4	146693,6	29,14	-45167,5	32885,3	-2,28
2016	2383182	616274,8	81580	25,86	684743,4	107832	28,73	-70130,2	-24962,7	-2,94
2017	2982920	793265,0	176990,2	26,59	839243,7	154500,3	28,13	-47849,6	22280,6	-1,60
2018	3558706	928108,3	134843,3	26,08	985842,0	146598,3	27,70	-59247,9	-11398,3	-1,66
2019	3974564	998278,9	70170,6	25,12	1072891,5	87049,5	26,99	-78049,5	-18801,6	-1,96
2020	4194102	1076016,7	77737,8	25,66	1288016,7	215125,2	30,71	-217096,1	-139046,6	-5,18
2021	5459574	1296852,9	220836,2	23,75	1490258,9	202242,2	27,30	-197937,4	19158,7	-3,63
2022	5191028	1787396	490543	34,43	2705423	1215164	52,12	-918028	-720090	-17,62
2023	6537825	2671998	884602	40,87	4014418,1	-2311398,4	61,40	-1333110,7	-2608586,6	-20,39%

